

Rikosmedian pelko

– Kannanotto suomalaiseen rikosjournalismiin

Suomessa on tapahtunut muutoksia rikos- ja oikeusjournalismissa. Journalistit eivät enää tyydy vain kuvailemaan tapahtumia, vaan pyrkivät syventymään laajastikin erilaisiin ilmiöihin. Näin on tapahtunut erityisesti lehdistössä. Esimerkiksi Susanne Reinboth Helsingin Sanomien (1.8.1999) koko sivun jutusaan haastatteli yhtä tämän hetken kansainvälisesti arvostetuimmista kriminologian professoreista, David Garlandia pedofiilien kontrollista. Niinikään kaikilla valtakunnallisilla televisiokanavilla on nykyisin rikos- ja oikeusasioihin erikoistuneita toimittajia, jotka pyrkivät katsomaan aihepiiriään aiempaa laajemmin ja ottamaan huomioon esimerkiksi lainsäädännön yhteiskunnallisia taustoja ja vaikutuksia.

Kehityksessä on kuitenkin vastakkaisiakin piirteitä, jotka liittyvät television rikosviihteen lisääntymiseen. Yksi uusi alalaji on niin sanottu tosi-tv, jossa näytetään enemmän tai vähemmän autenttisia ja lavastamattomia (valvontakameroiden) kuvauksia karmeista tosielämän tapauksista. Osa tästä viihteestä koskee rikollisuutta ja sen kontrollia – erityisesti vartijoiden ja poliisin toimia.

Suomalaisessa mediassa onkin nähtävissä sama kehityssuunta, jonka yhdysvaltalainen kriminologian professori Gregg Barak on todennut tapahtuneen Yhdysvalloissa. Viihde korvaa propagandan (oikeus)poliittisena vaikuttajana. Mielikuvat ”hyvistä vihollisista”, heidän aiheuttamastaan ”moraalisesta närkästyksestä” ja oikeutetusta kuriin panemisesta viihdyttävät ja siis myyvät hyvin. Noiden ”hyvien vihollisten” ymmärtämistä ja rakenteellista kritiikkiä pidetään kyllästyttävänä, huonosti myyvästä sosiaalianttojen lätinänä.

Syyskuussa Helsingissä mediakriminologiasta esitelmänsä Barak näkee huolestuttavana rikoksantorjunta-strategioiden popularisoitumisen. Esimerkiksi nollatoleranssi ja ”rikotut ikkunat” -teoriaan perustuvat arkipäivän rikoksantorjuntamenetelmät pohjautuvat enemmän poliittiselle yleisön miellyttämiseen kuin kriminologiselle tiedolle siitä, minkälaisilla kriminaalipoliittisilla ratkaisuilla rikollisuutta voitaisiin vähentää. Olisi toivottavaa, että rikoksantorjunnan menetelmiä analysoidaan huolellisesti ja niistä käytäisiin perusteellista julkista ja argumentoitua keskustelua ennen niiden soveltamista käytäntöön. Tarvittaisiinkin kriittistä journalismia, jolla on riittävästi ammattitaitoa kaupallisten tulospaineidenkin ahdingossa.

Lisää rikosvihdettä

Ongelmallisinta suomalaisen mediakulttuurin kannalta ei kuitenkaan ole pelkästään näiden ohjelmien lisääntynyt tarjonta, vaan se, että samantyyppinen ohjelmasisältö näyttäisi yhä enemmän täyttävän myös television suomalaista uutistarjontaa – tavallaan siis suomalaista tosi-tv:tä rikoksen maailmasta. Televisioiden uutistoimitukset ovat panostaneet kotimaiseen rikos- ja oikeusjournalismiin, erityisesti Ruutunelonen, joka tv-kriitikoidenkin mukaan pyrkii amerikkalaiseen viihdetyyliin. Joidenkin vähän syvällisempien analyysien lisäksi ohjelmissa on mukana kuvailevia, varsin pinnallisiksi jääviä rikosuutis-sähkeitä.

Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, joissa erilaiset rikosohjelmat muutenkin täyttävät kuvaruudun, tv-uutiset sisältävät huomattavasti enemmän rikos- ja oikeusjournalismia kuin Suomessa. Niinpä uutisaiheet ovat pienempiä,

kevyempiä ja paikallisempia kuin Suomessa. Ne myös koskevat usein joitain yksittäisiä ihmisiä, usein rikoksen uhreja ja heidän omaisiaan. Tällaisia ”uutisia” on Suomessa totuttu näkemään vain TV 2:n Poliisi-tv:stä sekä viime aikoina myös MTV3:n/Ruutunelosen Rikosraportista. Poliisi-tv:stä, joka on ensimmäinen alallaan, käytetään usein kuvaavaa nimitystä: vasikka-tv. Poliisi-tv:tä voidaan pitää keskeisenä esimerkkinä rikospornosta.

RAIIJA PELLI, POLIISI-TV, YLEISRADIO/TV 2

Tekeekö Poliisi-tv yksittäisten ihmisten kärsimyksistä tirkisteltävää viihdettä?

Katsojan annetaan tirkistellen nauttia ohjelman ”korkeampien tavoitteiden” verukkeella toisten ja ehkä vielä kolmansienkin kärsimyksistä

Mikäli Suomessa ollaan television uutisjournalismissa menossa samaan suuntaan, on kysyttävä ainakin kaksi vakavaa kysymystä. Ensinnäkin, mitä vaikutusta tällä uutiskulttuurin muutoksella on yleiseen turvattomuuden tunteeeseen? Suomessa televisiouutiset ovat merkittävä osa ihmisten arki-iltojen toimia. On siis oletettavaa, että kotimaisten rikostapausten osuuden merkittävä lisääminen uutisissa institutionalisoisi myös rikollisuuden ja sen pelon suomalaisten arkipäivään. Erityisesti ”tosi-tv” -tyyppisten, valvontakameroiden ku-

vaamien väkivaltaisten videoiden näyttämisen televisiossa on todettu olevan keskeinen väkivallan pelon lisääjä, kuten Hille Koskela väitöskirjassaan Pelon maantiede toteaa.

Yksittäisten rikostapausten arkipäiväinen läsnäolo avustaa linkittämään rikoksen pelon ja turvallisuuden odotukset yhä enemmän toisiinsa, irti muista yhteiskunnallisista yhteyksistään. Rikollisuuden ja turvattomuuden kokonaisvaltaista ymmärtämistä hämää niin ikään se, että kansalaisten turvattomuutta koskeissa keskusteluissa, sekä kyselytutkimuksissa että niiden uutisoinnissa käsitellään turvattomuutta kapeasti rikoksen pelkona. Tällöin vielä lähes poikkeuksetta turvattomuutta aiheuttaviksi tekijöiksi rajataan niin sanotut perinteiset rikokset ja niiden aiheuttamat fyysiset, välittömät uhat.

Vähän yhteiskunnallisia yhteyksiä

Turvallisuutta tai turvattomuutta arvioitaessa jää useimmiten huomiotta se yhteisö- ja talousrikollisuutta tutkivien kriminologien korostama havainto, että ihmiset kohtaavat arkipäivässään myös talouselämän laittomuuksien aiheuttamia fyysisiä, sosiaalisia ja taloudellisia harmeja. Konkreettisina esimerkkeinä mainittakoon vaaralliset elintarvikkeet ja kulutushyödykkeet, työtapaturmat, ympäristön saastuminen sekä kilpailun vääristymisen ja markkinoiden epävakauden aiheuttama taloudellinen turvattomuus ja työpaikkojen epävarmuus. Esimerkiksi Ajankohtaisen kakkosen turvattomuusillalla 2.11.1999 ei talous- ja yhteisörikollisuuden aiheuttamaa turvattomuutta keskustelussa sivuttu lainkaan. Sana ”taloudelliset rikokset” mainittiin keskustelussa ainoastaan kerran, ja silloinkin käsitteellä viitattiin pankkikorttihuijauksiin.

Toiseksi on kysyttävä, kenen intresseissä kevyt rikosuutisviihde on? Kun uutiset ovat kevyitä sähkeitä vaikkapa kioskiryöstöstä, pankkiryöstöstä, rekka-autojen avulla tehdyistä itsemurhista tai yksityishenkilön petoksesta jäävät niiden yhteiskunnalliset taustat ja syy-yhteydet hämäriksi. (Edelliset esimerkit ovat viime kesän televisiuutisista.) Katsojalle kyseisen tyyppiset uutiset saattavat jättää tyhjän pelon, huolestuneisuuden ja jopa raivon tunteen.

Rikosuutisten osuuden lisääminen on hyödyllistä ainakin henkilöille tai ryhmittymille, jotka haluavat julkisessa ja poliittisessa keskustelussa nostaa rikollisten rankaisun ja kontrolloimisen – niin sanotun turvallisuusalan – ongelmat keskeisiksi yhteiskunnallisiksi kysymyksiksi ja pyrkivät näin löytämään katsojien huolelle ja raivolle lyhyimmän purkautumistien. Uutistarjonnan perinteisiin rikoksiin keskittynyt rikosraportointi muokkaa hyvää maaperää sellaisille populismiin taipuvaisille rikollisuuden pelolla ratsastaville poliitikoille, jotka ovat valmiita tiukentamaan erityisesti alimpiin yhteiskuntaluokkiin koh-

distuvaa kontrollia ja purkamaan hyvinvointiyhteiskuntaa.

Uutis- ja mediakulttuurin muutos yhä enemmän rikollisuutta pinnallisesti hyväksikäyttäväksi journalismiksi on ollut eri maissa myötävaikuttamassa kehitykseen, jossa rikollisuuden ja sen pelon kysymykset ovat nousseet keskeisiksi poliittisiksi kysymyksiksi. Tällainen uutisjournalismi individualisoi rikollisuuskysymyksen tapauskohtaiseksi tekijä- ja uhrikeskeiseksi ongelmaksi, jolloin ei ratkaisuja pohdittaessa useinkaan oteta huomioon yhteiskunnallisia tekijöitä. Tällainen kehitys on edesauttanut irrrottamaan turvallisuutta koskevan diskurssin yhteyksistään sosiaaliseen hyvinvointiin ja erityisesti hyvinvointivaltioon vastuuseen siitä.

Kriminologin kannalta huolestuttavinta on värien mielikuvien vaikutus kriminaalipoliittiseen päätöksentekoon: Minkälaisia tekoja nähdään tarpeelliseksi kriminalisoida ja kontrolloida? Millaisin keinoin niihin puututaan ja mihin kontrollia kohdistetaan? Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että median tuottamat mielikuvat ovat lisänneet muun muassa vieraantuneisuuden tunnetta, rikollisuuden pelkoa ja yleisön ankarampaa suhtautumista rikollisuuteen, kuten halua käyttää nykyistä kovempia rangaistuksia.

Mutta miten rikosjournalismia voisi muuttaa? Barakin mukaan rikosuutisoinnin käytäntöjä voidaan muuttaa myös niin, että kriminologit toimivat itse mediassa. Mediakriminologisia metodeja on useita. Kriminologit voivat toimia asiantuntijoina ja riitauttaa tietoa. Kriminologi voi myös toimia tiedon subjektina eli juuri tietyn kriminologisen tiedon keskeisenä lähteenä. Kriminologin tehtävä on myös haastaa media ja toimia itse journalistina. Tehokkain ja eniten riskejä sisältävä mediakriminologian keino on toimia mediaa kouluttavana provokaattorina. Tässä mallissa mediaa ei niinkään käytetä kriminologisen tiedon välittäjänä vaan sen kohteena. Mediasta tulee tutkimuksen ja kriittikin kohde, ja tutkijan tavoitteena on muuttaa journalistisia käytäntöjä. Näin suoraviivainen mediakriittinen suhtautuminen sisältää kuitenkin kaikkein kohtalokkaimman riskin kriminologille, joka haluaa vaikuttaa: määrittymisen neljännen valtiomahdin uhaksi, jopa lainsuojattomaksi.

Anne Alvesalo

OTL, erikoistutkija, Poliisiammattikorkeakoulu

Timo Korander

YTL, erikoistutkija, Poliisiammattikorkeakoulu

